

След демобилизацията работата се поднови, ала вече с много слаб темп и големи затруднения. Отсъстваха мнозина от старите подготвени и изпитани чиновници, които не се завърнаха по местата си след демобилизацията. От друга страна, прекъснатата внезапно на 17 септември 1912 г. работата има за резултат пълна парализа и пертурбация на службата. В деня на мобилизацията чиновниците, за да тръгнат веднага същия ден за казармите, изоставиха статистически материали и таблици, върху които работеха, пркъснати по масите в работните стаи, без никакво закръжение, без дори правилно свързване и подреждане на суровите материали. И когато след 11 месеца работата се поднови, нужни бяха големи усилия и организиране на специален контрол и проверка, за да се издири и тури в ред всичко изоставено, захвърлено и потънало в прах и да се даде нов ход на службата.

Изгубеното време и изостаналата и закъсняла работа налагаха въвеждането на нови методи и по-усъвършенствувани начини за манипулиране със суровите статистически материали. Трябваше да се създаде възможност за една по-значителна продуктивност, за да се настигне изгубеното време и привърши изостаналата работа. И след настоятелни постъпки, момента наложи и Дирекцията успе най-сетне да реализира отдавна лелеената си мечта — въвеждане механическото машинно обработване на суровите материали.

На 14 април 1914 год., след дълги проучвания, сондажи и преговори, бе сключен контракт с една берлинска фирма за доставка под наем на две машини сортировачки и 10 машини перфораторки американска система Powers, заедно с 5,000,000 манилни картички за населението. Радост и надежда проясни лицата, че с пристигането на машините работата ще се засили и ускори, толкова повече че по бюджетни причини персонала бе значително намален и недостатъчен да се справи със останалата недовършена работа.

Обаче, съдбата и тук се показва неблагоприятна: обявената европейска война свари на път поръчените материали и укъсни пристигането им, като същевременно създаде трудности за дохождането на специалиста техник от Германия за нагласяване и монтиране на машините. Благодарение на това машините пристигнаха в София с голямо закъснение и се освободиха от митницата едва през м. октомври, когато и почна монтирането им. Доставката пък на картичките се затрудняваше още повече. Едновременно с машините се получиха само $\frac{1}{2}$ милион карти, други 1 милион се очакваха от Берлин, изпратени на два пъти, а остатъка се приготвяваше в Ню-Йорк.

Най-сетне от началото на 1915 год. започна работата с вече монтираните и инсталирани машини, отначало бавно и нерешително, докато манипулиращите на машините чиновници се запознаят, обучат и подготвят за новата механическа работа. С подготовката си последните добиваха постепенно по-голяма и по-голяма сръчност и продуктивността им се засилваше.

Машинната обработка се приложи само за продължение и довършване сводката по основните таблици на статистическия материал от неизработените дотогава административни единици (околии и окръзи). Към това време оставаха неизработени по четири от установените 10 основни таблици личните карти от селата на около 30 околии и на два от големите градове. Между неизработените таблици бяха и двете най-сложни: разпределение на населението по възраст, семейно положение и грамотност и таблицата за професиите и социалното положение. За тридесетте околии и двата големи градове (София и Пловдив) се перфорираха около 1,600,000 картички, с помощта на които продължи механическата сводка с машините сортировачки.

Едновременно с това се поде и продължи проверката на вече сведения в основни таблици материал, извлечането и изготвянето на групировъчните таблици по околии, окръзи и общо за царството, проверката на тия групировъчни таблици и приготвянето на окончателните таблици за публикациите.

Съдбата, обаче, наложи ново преустановяване на работата, и сега вече за дълги четири години. През септември 1915 год. последва новата мобилизация, а наскоро след това и ангажирането на България в голямата европейска война. Тия събития се отразиха още по-зле на службата в Дирекцията. Почти всички работни стаи бяха упразднени, чиновниците и служащите мобилизирани или милитаризирани, всекаква работа невъзможна. Оставените в бездействие машини перфораторки и сортировачки бидоха изискани от германската фирма и взети обратно. Службата в Дирекцията на статистиката почти престана да функционира.

До деня на мобилизацията успеха да се приготвят и публикуват резултатите от преброяването на населението по населени места кн. II, III и IV за окръзите Варна, Видин и Вратца. Пригответен бе и пратен в печатницата за отпечатване и ръкописа на кн. V — окр. Кюстендил. Работеше се върху окончателното уреждане на ръкописните таблици за останалите окръзи, материала за които бе обработен, проверен и установен по всички основни сводни таблици.

Относно групировката на материала в окончателни таблици за публикацията на общите резултати по околии, окръзи и общо за царството, почти $\frac{3}{4}$ от цялата работа бе привършена. От 8-те комбинирани таблици, в които се извличат и групират статистическите сведения от основните таблици по околии, окръзи и общо за царството, с по три отделни рекапитулации: а) за всичкото селско население, б) за всичкото градско население, в) за цялото население (градско и селско) изобщо, — три таблици бяха изработени напълно, една — без един само окръг, две — без два окръга и по останалите две бяха пригответени само пет от дванадесетте окръзи.

В такова положение бе изоставен този материал през дългото траене на обоевропейската война. И когато след 4 години Дирекцията на статистиката наново възобнови редовната си служба, потребваха сега вече далеч повече усилия, средства и време, за да се открие и възстанови всичко, да се тури в ред и да се възобнови и продължи прекъснатата работа.

Условията след прекараните дълги и изтощителни войни, обаче, съвсем не бяха благоприятни за едно по-усилено, продуктивно и резултатно работене. Липсваха потребните за това морални и материални сили и средства. И въпреки най-голямото желание и усилие на Дирекцията на статистиката да публикува колкото е възможно по-скоро тий укъснените резултати от преброяването на населението през 1910 год., това не бе възможно да ѝ се удаде до днес, макар че материала бе вече изработен към април 1919 година. Нито средствата и силите на статистическия институт, нито ония на печатницата позволиха да се постигне по-голяма скорост. Много изостанала работа имаше да се урежда и довършва по разните статистики, нови и нетърпящи отлагане изследвания стояха на дневен ред, а върху това подлежеше да се организира и предприема и ново общо преброяване на населението в края на 1920 год. Всичко това бе вжи от силите на останалия малоброен персонал в Дирекцията на статистиката, вследствие на което печатането на публикациите вървеше бавно и продължи дълго време. При това, същите причини наложиха на Дирекцията да направи някои съкращения при печатането,